

Trauman representaatio Hanna-Riikka Kuisman romaanissa *Viides
vuodenaika*

Sara Hallamäki
Kandidaatintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Sara Hallamäki	
Työn nimi Trauman representaatio Hanna-Riikka Kuisman romaanissa <i>Viides vuodenaika</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika 5/2023	Sivumäärä 24
Tiivistelmä <p>Tarkastelen kandidaatintutkielmassani trauman representaatiota Hanna-Riikka Kuisman romaanissa <i>Viides vuodenaika</i> (2016). Olen rajannut tutkimuskysymyksen tarkastelemaan, miten traumaa representoidaan kerronnallisilla keinoilla ja millaisen mielikuvan romaani rakentaa traumasta. Hyödynän tutkimuksessani traumafiktio tutkimuksen kenttää sekä narratologiaa.</p> <p>Analysoin kerrontaa kerronnan keinojen, kuten toiston ja aukkojen avulla. Tarkastelen erikseen myös päähenkilö Lunan fiktiivisen mielen rakentumista teoksessa. Ensimmäisen persoonan fokalisointi simuloi traumakokemusta ja muodostuu tärkeäksi trauman rakentumisen kannalta. Pääasiallisina trauman esittämistapoina toimivat dissosiaatio, aukot, toisto sekä vääristynyt kerronta. Lunan henkilöhaahmon kuvauksessa korostuvat säpälöityneisyys ja vieraantuminen omasta itsestä. Tutkimukseni osoittaa, kuinka kerronnan elementit rakentavat mielikuvaa traumatisoituneesta mielestä.</p> <p>Henkilöhaahmojen ja fobian analyysi paljastavat trauman yhteiskunnallisena kysymyksenä ja nostavat esiin stigman sekä normaalin ja epänormaalin teemat. Myös parantumisen mahdollisuus nousee temaattiseen keskiöön ja toimii stigmaa purkavana elementtinä.</p>	
Asiasanat trauma, traumafiktio, narratologia, representaatio, Hanna-Riikka Kuisma	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TEORIA JA METODIT	3
2.1. Traumafiktio.....	3
2.2. Narratologia ja fiktiiviset mielet.....	5
3 KERRONTA	7
3.1. Kerronnan pirstaleisuus - dissosiaatio trauman osoittajana.....	7
3.2. Fiktiiviset mielet.....	10
4 TRAUMAN REPRESENTOINTI	13
4.1. Lintufobia.....	13
4.2. Läheiset ja trauma.....	14
4.3. Lunan henkilöhahmo trauman representoijana.....	17
4.4. Parantumisen mahdollisuus.....	19
5 PÄÄTÄNTÖ	21
LÄHTEET	23

1 JOHDANTO

Tarkastelen kandintutkielmassani trauman representointia Hanna-Riikka Kuisman romaanissa *Viides vuodenaika* (2016). Käsittelen *Viidettä vuodenaikaa* traumafiktiona. Traumafiktio on narratiivista tutkimusta trauman kuvastamisesta ja representoinnista (Vickroy 2015, xi).

Viides vuodenaika kertoo Lunasta, joka asuu siskonsa ja tämän perheen luona. Luna tarvitsee siskonsa jatkuvaa huolenpitoa, mutta käy myös psykoterapiassa. Tarina fokalisoituu Lunan ensimmäisestä persoonasta. Lapsuudessa seksuaalisesti hyväksikäytetty Luna on myös kokenut vanhemmalla iällään uuden trauman, aviomiehen tapaturmaisen menetyksen. Hänen on kuitenkin hankala muistaa ja hahmottaa traumojen värittämää elämäänsä, mikä näkyy romaanin kerronnan pirstaleisuudessa. Tarinan fokus on Lunan hahmossa ja hänen traumaattisissa kokemuksissaan. *Viides vuodenaika* ei ole suoranainen parantumiskertomus, mutta se kertoo Lunan havahtumista omaan itseensä ja trauman värittämiin elämäkokemuksiinsa. Analyysini pääpaino on erityisesti Lunan seksuaalisessa traumassa eikä niinkään menetyksen aiheuttamassa traumassa. Tärkeänä elementtinä tarinassa toimii myös Lunan voimakas lintufobia, joka on muodostunut ikään kuin defenssiksi Lunan trauman päälle.

Tutkimusaineistonani toimii koko romaani, mutta keskityn analyysissäni erityisesti sen kerrontaan ja Lunan henkilöhaamoon. Tutkimusmetodina käytän kriittistä lähilukua.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten traumaa representoidaan kerronnallisilla keinoin?
2. Millainen mielikuva traumasta rakentuu?

Viidennen vuodenajan takakansiteksti kuvaa kirjan olevan “mysteeriromaani maagisen realismin hengessä”. En käsittele tutkimuksessani teosta maagisen realismin genren edustajana. Maaginen realismi yhdistelee fantasiaelementtejä realistiseen kerrontaan (Tieteen termipankki 2023). En tulkise *Viidettä vuodenaikaa* maagisen realismin edustajaksi enkä tulkitse sen “mysteerisiä” elementtejä yliluonnollisiksi. *Viidennen vuodenajan* abstrakteissa kohtauksissa ei ole kyse fantasiaelementtien ja reaalimaailman kohtaamisesta vaan traumaattisen kielen rakentamisesta ja yliluonnollisista miellelyhtymistä. Romaanin kerronta

on repaleista ja tajunnanvirtaista. Pyrin tässä tutkimuksessani osoittamaan ne kerronnan keinot, jotka tekevät teoksesta traumafiktiota ja rakentavat mielikuvaa teoksessa kuvatusta traumasta.

Viidennen vuodenajan dissosiatiiivinen kerronta simuloi traumakokemusta. Traumaattisen kokemuksen kielellistäminen voi olla yksi traumafiktioin tarkoitusperistä (Vickroy 2018, 14-15). Nykyaikana tietoisuus traumasta on levinnyt ja voisi puhua jopa “trauman aikakaudesta” (Kurtz 2018, 1). Mielenterveyden aiheet nostavat päätään nykymaailmassa ja -kirjallisuudessa ja niiden sensitiivinen käsittely on tärkeää. Kirjallisuus on aina vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa, jolloin ei ole yhdentekevää, miten kulttuurillisesti arkoja aiheita representoidaan kaunokirjallisuudessa. Traumatisoituneen päähenkilön omasta näkökulmasta kerrottu kertomus antaa äänen satutetulle.

Hanna-Riikka Kuisman teoksia ei ole juurikaan tutkittu tieteellisesti. Paula Okkonen on vuonna 2021 tutkinut Kuisman romaania *Kerrostalo* (2019) kandintutkielmassaan *Uusliberalismin ideologia, subjekti ja markkinoiden kutsu Hanna-Riikka Kuisman teoksessa Kerrostalo*. Kuisman teoksia ei kuitenkaan ole aikaisemmin tutkittu traumafiktiona.

Traumakirjallisuutta on kuitenkin tutkittu myös Suomessa. Tutkimukseni kannalta keskeinen traumafiktiota tarkasteleva teos on Riitta Jytilän tuore *Traumaattinen muisti nykyproosassa* (2022). Teoksen tavoitteena osoittaa traumakuvausten moninaisuus ja yhteiskunnallinen merkityksellisyys (Jytilä 2022, 7). Jytilä kuvaa traumafiktioin historiaa ja paneutuu romaaneihin, joissa yhdistyvät sekä kollektiiviset että henkilökohtaiset traumat. Jytilä mainitsee teoksessaan myös Kuisman teoksen *Kerrostalo* (2019) esimerkkinä nykyromaanista, jossa yhdistyvät dystooppiset elementit ja nykypäivän arjessa läsnä oleva väkivalta (Jytilä 2022, 158). Trauman kuvausta kirjallisuudessa on tutkinut myös Sini-Maria Melanen pro gradu -tutkielmassaan *”Hän sukelsi kauas pois” - Trauma ja dissosiaatio Sofi Oksasen romaanissa Puhdistus* (2018). Hyödynnän Melasen pro gradua tutkielmassani. Oksasen *Puhdistusta* käsittelee myös Jytilä yhtenä suomalaisen traumakirjallisuuden edustajana.

Traumakirjallisuus päästää lukijansa traumatisoituneen mielen sisälle. Vaikka trauma on laajalti tunnettu aihe, sen ympärillä on yhä purkamaton stigma. Traumakirjallisuus voi toimia ymmärtämisen välineenä, jolloin sen kulttuurillinen merkitys on tärkeä ja sen tutkiminen voidaan nähdä keinona laajentaa käsityksiämme ja ymmärrystämme.

2 TEORIA JA METODIT

2.1. Traumafiktio

Tarkastelen *Viidettä vuodenaikaa* traumafiktiona. Sirkka Knuuttila määrittelee artikkelissaan *Kriisistä sanataiteeksi: traumakertomusten estetiikkaa* (2006) traumafiktio seuraavasti: “Traumakirjallisuus tarkoittaa kertomuksia, joissa ylivoimaisen katastrofin kokemus on etsiytynyt kielelliseen asuun.” (Knuuttila 2006, 22.) Traumafiktio on myös narratiivista tutkimusta trauman kuvaamisesta ja representoinnista (Vickroy 2015, xi). Lähestyn tutkimuksessani *Viidettä vuodenaikaa* narratiivisesta näkökulmasta.

Anne Whitehead määrittelee teoksessaan *Trauma Fiction* (2004) traumafiktio kirjallisuudeksi, joka kuvaa joko yhteisön tai yksilön traumaa. Hän pohtii traumafiktio paradoksaalisuutta: jos trauma itsessään välttää kieltä ja representaatiota, kuinka sitä voidaan kuvata fiktiossa? (Whitehead 2004, 3-4.) Luckhurstin (2008, 88) mukaan vääristymät kerronnassa voidaan lukea traumaattisen oireiston jäljittelyksi. On kuitenkin kiistanalaista, onko traumafiktio oma kirjallisuuden lajinsa vai ovatko sille ominaiset kerronnan piirteet vain vakiintunut tapa kuvata traumaa aiheena. Myös Whitehead jättää auki sen, “onko trauma teoksen sisältö vai muoto” (2004, 161-162). *Viidennessä vuodenaikassa* trauma representoituu niin temaattisella kuin kerronnallisellakin tasolla.

Kiinnostus trauman tutkimiseen kirjallisuuden kentällä virisi 1990-luvulla (Kurtz 2018, 2). Roger Kurtzin (2018, 3) mukaan traumafiktio tutkimuksen edelläkävijöitä ovat muun muassa Freudin psykoanalyysi, modernismi, dekonstruktio sekä PTSD:n hyväksyminen lääketieteelliseksi kategoriaksi. Kurtz toteaa, että kirjallisuudessa esiintyvä trauma tulee ymmärtää näiden vaikutteiden valossa.

Sanalla “trauma” on alun perin viitattu fyysiseen vammaan. 1800-luvulla termiä on kuitenkin alettu käyttää tarkoittamaan pääasiassa henkisiä ja emotionaalisia haavoja, jotka ovat seurausta jostakin kivuliaasta tapahtumasta. (Davis & Meretoja 2020, 1.) Trauman käsite on kytkeytynyt historiassa tiukasti kollektiivisen trauman käsitteen ympärille. Traumaa on tarkasteltu suurten tapahtumien, kuten sotien ja holokaustin, yhteydessä ja myös käsitys traumasta on pitkään kytkeytynyt lähinnä kansalliseen, kollektiiviseen traumaan. Kuten Riitta Jytilä toteaa artikkelissaan *Traumatutkimuksen uudet suunnat* (2020), kirjallisuus tarjoaa aivan erityisen kontekstin trauman tarkastelulle. Jytilän mukaan ei kyse ole niinkään pelkistä henkilöihannoista ja heidän sisäisistä trauman kokemuksistaan, joihin lukijat eivät

sellaisinaan pääse käsiksi, vaan pikemminkin nykytutkimus korostaa trauman tuottavaa voimaa. Jytilä toteaa nykytutkimuksen painopisteen olevan siinä, “kuinka trauma elää ja muuntuu erilaisissa kiertävissä mediuumeissa, kuten kirjallisuudessa”. (Jytilä 2020, 89-90.)

Viides vuodenaika on kiinnostavaa traumafiktiota myös siinä mielessä, että se keskittyy kuvaamaan yksilön subjektiivista traumaa. Jytilän mukaan traumateoria on kehittynyt tiiviissä suhteessa holokaustitutkimukseen ja sodan muistelemiseen. Hänen sanojensa mukaan “holokaustista on tullut paradigmaattinen kärsimyksen mittari, mutta yhä enemmän on alettu kritisoida sen toimivuutta kaikissa traumaa tuottavissa konteksteissa.” (Jytilä 2020, 90.) Jytilän mukaan sodan teema näkyy myös suomalaisessa kirjallisuudessa, jossa traumaattiset aiheet ovat koskeneet lähinnä sotaa. Hän toteaa, että “kotimaisessa kirjallisuudessa traumafiktio juuria voi etsiä kansakunnan historiallisten kipukohtien käsittelystä.” (Jytilä 2020, 90.)

Traumafiktio nykyisellään kattaa kuitenkin laajemmin erilaisia traumaattisia kokemuksia. Postmodernissa fiktiossa ja traumafiktiossa todistetaan sekä sosiaalista että henkilökohtaista säpälöitymistä (fragmentation), vaikka traumafiktiossa näytetäänkin tämän säpälöitymisen kaikkein kipeimmät ja toiseuttavimmat seuraukset (Vickroy 2015, 4). Nykypäivänä käsitys traumasta on laajempi ja voisi jopa sanoa “meidän elävän trauman aikaa” (Kurtz 2018, 1). Koska kotimainen traumakirjallisuuden tutkimus on keskittynyt pitkälti tarkastelemaan sotaan ja kansalliseen identiteettiin kytkeytyvää kollektiivista traumaa, pidän *Viidennen vuodenaikan* subjektiivisen trauman tutkimista kiinnostavana. Jytilän (2020, 89) mukaan 2000-luvulla traumatutkimus on voimistunut samalla, kun trauman saamat merkitykset ovat moninaistuneet. Jytilä näkee, että globalisaation aikakautena trauma voidaan valjastaa monenlaisiin tarkoitukseen ja toteaa, että nykyisessä mediakulttuurissa nostetaan esille yhä vain erilaisempia traumaattisiksi tulkittuja ilmiöitä (Jytilä 2020, 89).

Verrattuna muuhun postmodernissa fiktiossa kuvattuun säpälöitymiseen, traumaattinen mielen säpälöityminen kuvataan traumafiktiossa usein heikentävänä – kipeät, nöyryyttävät kokemukset ja selviytymisyrietykset eristävät traumatisoituneet paitsi muista, myös itsestään. (Vikroy 2015, 6.) Säpälöitynyt mieli on siis kiinnostanut kirjallisuudessa tutkimuskohteena aina; trauman kuvasto kirjallisuudessa on vain laajentunut ja sen tutkimuksen kenttä monipuolistunut.

2.2. Narratologia ja fiktiiviset mielet

Trauman kuvaus *Viidennessä vuodenaajassa* näkyy romaanin kerronnassa. Hyödynnän tutkimuksessani narratologian käsitteitä, joita Shlomith Rimmon-Kenan on eritellyt teoksessaan *Kertomuksen poetiikkaa* (1991). Erityisen tärkeänä pidän fokalisaation käsitettä, jonka Rimmon-Kenan määrittelee seuraavasti: “Teksti esittää tarinan jonkin ‘prisman’ kautta, jostain ‘perspektiivistä’, jonka kertoja verbalisoi, mutta joka ei välttämättä ole kertojan” (Rimmon-Kenan 1991, 92). Fokalisaation käsite on peräisin Gérard Genetteltä (1972). Kertoja ja fokalisaatio ovat Rimmon-Kenanin mukaan erillisiä toimintoja (Rimmon-Kenan 1991, 94). *Viidennessä vuodenaajassa* kertoja on sisäinen fokalisoija, joka kertoo tarinan osallistuen siihen. Rimmon-Kenanin mukaan sisäisen fokalisoijan tieto on jo nimensä perusteella rajallinen, sillä hän on osa esitettyä maailmaa eikä voi silloin tietää siitä kaikkea (Rimmon-Kenan 1991, 102). Käytän analyysissäni myös termiä implisiittinen tekijä, jolla tarkoitetaan “teoskokonaisuutta hallitsevaa tietoisuutta, teoksen ilmentämien normien alkuperää” (Rimmon-Kenan 1991, 110). Implisiittinen tekijä ei ole kertoja eikä henkilöahmo vaan eräänlainen teokseen sisältyvien arvojen ja normien kiteytyminen, jonka lukija itse tulkitsee teoksesta.

Analysoin *Viidettä vuodenaikaa* myös epäluotettavan kertojan käsitteen kautta. Melanen (2018) luonnehtii epäluotettavaa kertojaa: “Joskus meistä voi tuntua, että kertoja ei kerro kaikkea tai jättää kertomatta jotain olennaista juonen kannalta. Kuten olemme aiemmin todenneet, voimme olettaa että fiktiiviset mielet prosessoivat tietoa ja luovat mentaalisia representaatioita todellisten mielten tavoin. Myös kertoja voi siis välittää meille väärää tai vajavaista tietoa.” (Melanen 2018, 27). James Phelanin (2005, 219) mukaan epäluotettavia kertojia ovat ne, joiden kerronta on ristiriidassa teoksen implisiittisen tekijän kanssa. Hän jakaa epäluotettavat kertojat kuuteen kategoriaan, jotka jakautuvat sen mukaan, antavatko ne väärää informaatiota vai jättävätkö ne informaatiota kertomatta. Väärää informaatiota antavien kertojien kohdalla lukijan tulee hylätä lukemansa ja muodostaa vaihtoehtoinen tulkinta, kun taas liian vähän informaatiota antavien kertojien kohdalla lukijan tulee täydentää aukot itse (Phelan 2005, 219). Luna sijouttuu epäluotettavana kertojana osittain kumpaankin pääkategoriaan. Toisaalta hänen dissosioiva kerrontansa vääristää tapahtumia ja sekoittaa niitä keskenään, toisaalta hänen kerronnassaan ilmenee myös aukkoja.

Hyödynnän tutkimuksessani myös fiktiivisten mielten tutkimusta. Fiktiivisiä mieliä on tarkastellut muun muassa Alan Palmer teoksessaan *Fictional Minds* (2004). Palmer on

laajentanut narratiivisen tutkimuksen kenttää tarkastelemalla fiktiivisiä mieliä kaunokirjallisuudessa. Palmerille fokalisaation käsite ei avaa fiktiivisiä mieliä riittävästi, vaikka hän pitääkin sitä informatiivisena (Palmer 2004, 2). Fiktiivisiä hahmoja tulkitaan kuten oikeita ihmisiä, vaikka hahmot tiedostetaan fiktiivisiksi (Melanen 2018, 23). Fiktiivisten mielten tulkinta on siis tekstinsisäistä tulkintaa fiktiivisistä hahmoista ja heidän oletetuista mielistään ja tunteistaan. Fiktiivisiä mieliä on tarkasteltu traumafiktio tutkimuksessa aiemminkin, ja muun muassa Vickroy esittää, että kehyksen tutkimukselle muodostavat tunteiden ja ajatusten tarkastelu, ensimmäisen persoonan perspektiivi, mielen teoria ja fokalisaatio (Vickroy 2018, 23-24).

Narratologisessa tutkimuksessa on esitetty eri näkemyksiä henkilöhahmojen tulkinnasta fiktiossa. Rimmon-Kenanin (1991, 49) mukaan henkilöhahmo on “konstruktio, jonka lukija kokoaa erilaisista tekstiin sirotelluista viitteistä”. Alan Palmer (2004) puolestaan tarkastelee fiktiivisiä henkilöitä ja näiden konstruoituja mieliä kuten todellisia ihmisiä. Maria Mäkelä (2011, 39) toteaa, että paras lopputulos fiktiivisten henkilöiden tulkinnassa saavutetaan tekstuaalisuuden ja konstruktivistisuuden yhdistelyllä. Hänen mukaansa fiktiivisten mielten tulkitseminen ei ole pelkkää kirjallisuuden teoriaa eikä mielen teoriaa, vaan näiden yhdistelmä (Mäkelä 2011, 39). Tarkastelen Lunan kerrontaa kuten todellisen ihmisen ajatuksia, mutta tiedostan silti lähdemateriaalin fiktiivisyyden ja ne kirjalliset keinot, joilla henkilöhahmon mieli tekstiin rakennetaan. Teksteissä esiintyvät fiktiiviset mielet osoittavatkin kaunokirjallisuuden erityisyyden mielten kuvaajana.

3 KERRONTA

3.1. Kerronnan pirstaleisuus - dissosiaatio trauman osoittajana

Se tunne, kun tajuaa että melkein kaikki on ollut eri tavalla kuin on luullut. Se kohta, kun päähenkilö herää tarinan lopussa ja tajuaa, että kaikki olikin unta. Ja että uni oli oikeastaan turvallisempi, se muokkasi kaiken kertomukseksi, helpommaksi kestää.

(Kuisma 2016, 79.)

Viides vuodenaika fokalisoi päänäköön Lunan ensimmäisestä persoonasta. Ensimmäisen persoonan kertoja tarjoaa lukijalleen suurpiirteisen kokemuksen traumasta. Traumafiktio voi tarjota lukijalleen kokemuksen traumatisoituneen näkökulmasta ja kuvaa tämän virheellistä ajattelua sekä tunteita ja käyttäytymistä. (Vickroy 2015, 14-15.) Lunan kautta fokaloituvaa kerrontaa on tajunnanvirtaista ja hyppivää, vaikka romaanin rakenne onkin ajallisesti lineaarinen. Kerronnassa on paljon traumakerronnalle tyypillisiä elementtejä, kuten epämääräisyyksiä, vääristymiä, toistuvia motiiveja ja aukkoja. Erittelen tässä alaluvussa tarkemmin *Viidennen vuodenaikan* kerrontaa ja Lunaa epäluotettavana kertojana.

Analysoin Lunan epäluotettavaa kerrontaa Phelanin (2006, 219) termin. Usein Luna toimii harhaanjohtavana (*misleading*) kertojana. Luna on kertojana usein niin irti itsestään, että hänen kerrontansa dissosioivuus ohjaa lukijan väärille reiteille. Luna lopulta pystyy kohtaamaan hyväksikäyttäjänsä, joka on vanha ja sairas eikä kykene enää kommunikoimaan. Silti Luna kuulee miehen äänen, joka puhuttelee häntä kuten aina ennenkin käyttäen halventavia ilmauksia, kuten ”pikkulutka”. Luna taantuu välittömästi lapseksi ja kuuntelee, mitä isäpuolella on ohjeistettavana. Kerronnassa kuvataan, kuinka Luna symbolisesti pienenee ja isäpuoli sekä ”varjo hänen takanaan” kasvavat (Kuisma 2016, 347). Kerronnan painajaismaisuus ja Lunan taantuminen lapseksi välittävät lukijalle, että isäpuolen kohtaaminen saa Lunan välittömästi dissosioimaan, mikä vääristää hänen kerrontaansa.

Kohtaamisen lopuksi Luna kuvaa, kuinka painaa tyynyä isäpuolen naamalle ja tukehduttaa tämän. Luvun lopussa sairaalasta soitetaan, että isäpuoli on kuollut. Seuraava luku alkaa terapeutin istunnolta: ”En ymmärrä miksi kukaan ei soita poliisia. Kiitos tästä ylimääräisestä kriisistä, mutta mikset sinäkään ole soittanut? Vaitiolovelvollisuus ei taatusti kata murhaa, vai?” (Kuisma 2016, 350.) Lunan kerronta on aiemmassa luvussa ohjannut tulkitsemaan, että hän on tukehduttanut hyväksikäyttäjänsä, mutta muiden ihmisten reaktiot kielivät siitä, että Luna on vain kuvitellut tämän. Lunan kerronnan ollessa

harhaanjohtavaa tapahtumien todellinen tulkinta jää toisten henkilöihahmojen tulkinnan varaan.

Lunan viattomuutta puoltaa myös kohtaaminen loppupuolella tarinaa, jossa Milan ja hänen vaimonsa Inkan lapsi Linnea katoaa hetkeksi. Luna on varma, että on vienyt lapsen pois ja antanut tämän kuolla. Todellisuudessa Linnean katoamiselle on luonnollinen, Lunasta täysin riippumaton syy. Hänen oma kerrontansa ohjaa silti tulkitsemaan aluksi toisin. Luna kuvailee tekevänsä asioita, joita hän ei ole tehnyt osittain dissosiaation, osittain vääristyneen minäkuvansa vuoksi. Isäpuolen ”tukehduttaminen” johtuu dissosiaatiosta, katkosta hänen selkeässä tajunnassaan. Linnean vieminen puolestaan kuvaa myös Lunan perimmäistä itseinhoa ja pelkoa itseään kohtaan. Tämä näkyy hänen ajatuksissaan: ”Tahdoin vain Linnean pois isäpuolen, siis minun ulottuviltani.” (Kuisma 2016, 421). Luna on omaksunut isäpuolensa ajatusmaailman ja uskoo yhä toimivansa tämän tahdon alaisena, vaikka muiden henkilöihahmojen toiminta osoittaa, ettei Luna todellisuudessa toimi arvojen vastaisesti.

Trauman oireistoa esitetään *Viidennessä vuodenaajassa* usein dissosiaation kautta. Pääasiallisina dissosiaation esittämistapoina toimivat aukot, toisto sekä vääristynyt kerronta. Luna saattaa usein itse tiedostaa dissosiaation aikana olevansa ”poissa”: ”En tiedä siitä mitään. Paitsi että se ei ole edes joku, vaan jokin, mikä on kaikkien ulottumattomissa. En tiedä, koska en ole koskaan silloin läsnä.” (Kuisma 2016, 97.) Vickroyn (2015, 3) mukaan traumakirjallisuudessa kerrontaan sisällytetään usein muun muassa katkoksia, epävarmuuksia ja dissosiaatiota hahmojen mielentilan kuvaamiseksi.

Kerronnassa on myös paljon rakenteellista toistoa, jonka yhteydessä ilmenee usein aukkoja. Toistuva keino ilmentää aukkoja Lunan kerronnassa on kappaleiden väliin jäävä virke: ”Välähdys.” Tämä ilmenee usein kohtauksissa, joissa Luna ei muista, mitä on tehnyt tai missä on.

Välähdys.

Hätkähdän, hetkeen en ole varma, olenko pelokas aikuinen vai lapsi, ja tekemässä pahojani.

Välähdys.

(Kuisma 2016, 173.)

Välähdyksien välissä Lunan itsensä hahmottaminen hämärtyy. Ennen välähdyksiä Lunan kerronta on takautuvaa ja kertoo jogurttipurkin kanssa tapahtuneesta välikohtauksesta, jonka aikana hänen äitinsä käyttäytyi aggressiivisesti. Tällaiset yksittäiset menneestä muistuttavat elementit, kuten jogurttipurkki, triggeröivät kivuliaat takaukset esiin ja

muokkaavat kerronnan luotettavuutta. Toistoa esiintyy kerronnassa myös muilla tavoilla. Lunan dissosioivassa kielessä toistuu eräässä luvussa kolmesti sama rakenne:

Herään suden hetkellä. On pimeä ja kylmä. En tiedä missä tai kuka olen. [--] Herään suden hetkellä. On pimeä ja kylmä. Mila tuhisee vieressäni, katselen hänen untaan ja kerron hänelle, mitä minun on käsketty. [--] Herään suden hetkellä. Huone on täynnä lintuja. Liukastelen nurmikolla. Tajuan olevani alasti vasta, kun alan kirkua. Joku taluttaa minua. Se on siskoni. Makaan Milan vieressä sängyssä ja kuiskaan hänelle loput nimeni. Niitä on paljon enemmän kuin ikinä voisin kuvitella. En itse koskaan kuule mitä sanon.

(Kuisma 2016, 76–79.)

Toisto ilmentää Lunan dissosiaatiota. Hänellä ei ole aavistustakaan, missä hän on, ja hänen traumalleen tyypillinen kuvasto (linnut, nimet) on läsnä. Dissosiaatiokohtauksen alkua ei määritellä; Luna vain löytää itsensä alastomana nurmikolta ja Milan kerrotaan taluttavan hänen sisään. Tämän tyylinen kerronta toistuu romaanissa useasti.

Paikoitellen Lunan irrallisuutta kuvataan myös voimakkaan ruumiillisella kielellä ja kielikuvilla: “Paiskaudun takaisin vartalooni, auton betoniseinään, aaltona, joka pärskähtää vasten satama-allasta. Sydän potkii karsinassa seiniä ja keuhkot tuntuvat repeävän, moniääninen kuoro kirkuu sisälläni.” (Kuisma 2016, 31.) Mielenterveyden häiriöt voivat muuttaa ensimmäisen persoonan perspektiiviä, mitä voidaan ilmentää muun muassa kehollisilla kuvauksilla (Ovaska 2020, 26). Lunan keholliset kuvaukset hallitsevat kerrontaa ja kuvaavat, kuinka trauma elää hänen kehollisessa muistissaan. Aistihavainnoilla voidaan välittää traumaa (Jytilä 2022, 100).

Luna kuvaa dissosiaatiotaan myös suoraan: “Ei minulle ole erikoista olla puolta tuntia hiljaa ja tuijottaa mattoa. Lähteä sitten, kun terapeutti alkaa kaivaa kalenteristaan uutta aikaa. Ajelehdin muualla, olkoot depersonalisaatiota tai mitälie, olen unta kauempana ja aika kulkee kuin siivillä. *Siivillä? Sielunlinnun siivillä.*” (Kuisma 2016, 65). Lunan sanavalinnat “depersonalisaatiota tai mitälie” heijastavat hänen omaa suhtautumistaan kokemukseensa. Hänelle on annettu ulkoa päin termejä, kuten depersonalisaatio tai dissosiaatio, mutta hän itse useimmiten ilmaisee “irtoavansa itsestään”.

Lunan kautta fokaloituva kertomus simuloi traumatisoitunutta mieltä aukkoineen ja epämääräisyyksineen. Romaanissa esiintyvä toisto ja aukot kuvastavat traumatisoituneen mielen toimintaa aidosti ja sensuroimatta. Paikoitellen tajunnanvirtaa muistuttava kerronta tuo ilmi rajuimmatkin traumatisoituneen mielen ajatukset. Kuten Jytilä kuvaa: “Freudista juontuvassa tulkintatraditiossa trauma on nähty yksilöllisenä kyvyttömyytenä kertoa tarina, minkä vuoksi tulkinta on tukahdutettujen merkitysten paljastamista” (Jytilä 2022, 25).

3.2. Fiktiiviset mielet

Tarkastelen tässä alaluvussa Lunan mielen toimintaa ja sen esittämistä tekstissä. Ensimmäisen persoonan kertojat pystyvät ikään kuin “kutsumaan” lukijat omaan elämäänsä. He voivat paljasta lukijoille menneisyyttään ja kokemuksiaan ja saada lukijan omaksumaan heidän näkemyksensä elämästä. (Ovaska 2020, 14.) Lunan tietoisuus on monella tapaa pirstaloitunut. Traumaattinen kokemus on vaikuttanut häneen niin voimakkaasti, että hän on vanhemmalla iällä muuttanut nimensä Iiriksestä Lunaksi. Silti hän paikoitellen suhtautuu “Iirikseen” kuin erilliseen olentoon ja käyttää tästä erisnimeä. Monesti Lunan tietoisuus kuitenkin taantuu Iirikseksi, jolloin hänen on haastavaa hahmottaa nykyinen aikuinen tietoisuutensa. Tämä on ilmeinen trauman oire, jota erittelen tässä luvussa tarkemmin.

Lunan pään sisällä on useita eri ääniä. Monesti näitä ääniä havainnollistetaan kerronnassa suoraan kursiivilla: “Vai oliko se isä? Heillä oli mieheni kanssa niin samankaltaisia ajatuksia. *Ilmankos, kun olivat samanikäisiä, incestihuora.*” (Kuisma 2016, 34.) Useimmiten äänet kommentoivat Lunan tekemisiä ja jopa ajatuksia, kuten tässä katkelmassa. Päänsisäinen ääni reagoi välittömästi Lunan ajatuksiin ja se erotetaan muusta kerronnasta kursiivilla. Kaikki kursiivilla erotellut tajunnan äänet eivät kuitenkaan ole aina “sama” ääni, joka systemaattisesti kommentoisi Lunan tekemisiä, vaan äänet vaihtelevat ja usein Luna kuvaakin niiden huutavan hänelle samanaikaisesti.

Osa Lunan äänistä heijastavat Lunan hyväksikäyttäjän, isäpuolen, tietoisuutta. Luna on jo lapsena omaksunut isäpuolensa ajatusmaailman ja normit, mikä vaikuttaa hänen omaan toimintaansa arjessa. Isäpuolen ääni ilmenee käskevänä, kommentoivana ja arvottavana. Se pyrkii ikään kuin ohjaamaan ja moralisoimaan Lunan toimintaa: “*Etkö sinä saatana ole oppinut pitämään turpaasi kiinni, mikä tämä ämmä on, kenelle sinä tällaisia kerrot?*” (Kuisma 2016, 354.) Tämä osoittaa hyväksikäyttäjän ja hyväksikäytetyn tiiviin suhteen ja tämän vaikutuksen hyväksikäytetyn ajatuksiin ja toimintaan. Yhä aikuisenakin isäpuolen tahtoa vastaan toimiminen on Lunalle haastavaa ja synnyttää moraalisen ongelman: Luna pyrkii vastustamaan isäpuolensa ääntä, vaikka sillä on luja ote hänestä.

Tulkitsen isäpuolen äänen myös Lunan sisäistetyksi itseinhoksi ja peloksi itseään kohtaan. Trauma värittää hänen näkemystään itsestään. Pelko isäpuolen ääntä kohtaan on myös pelkoa itseään kohtaan: Luna pelkää, että trauma on muokannut hänestä vaarallisen. Trauma ja siihen liitettävä syyllisyys, epäilykset ja häpeä voivat tuhota yksilön

näkemyksestään itsestään kunnollisena, vahvana ja autonomisena (Vickroy 2015, 6, Janoff-Bulman 1992, 19-22 mukaan).

Lunan kerronta simuloi traumatisoituneen päänsisäistä kakofoniaa ja pirstaleista minäkuva: “Trauma elää koko ajan, mutta ei liiku. Jos tulee takauma tai jotain kauheampaa, kyse ei ole muistosta, vaan se tapahtuu nyt, nyt, nyt. *Ei onneksi nyt, älkää huutako.*” (Kuisma 2016, 34.) Luna on ainakin osittain tietoinen traumastaan. Hän puhuu suoraan sanasta “trauma” ja tuntuu sisäistäneen, kuinka trauma häneen vaikuttaa. Lunan trauman triggeröimä takauma ei tunnu takaumalta, vaan siinä hetkessä tapahtuvalta. Jytilän (2022, 10) mukaan “muisti ja muistaminen ovat ajallisia ilmiöitä, ja usein traumaattinen muisti ymmärretään menneisyyteen ja taaksepäin katsomiseksi, menneeseen kokemukseen palaamiseksi.” Joka kerta, kun kipeä muisto traumasta palaa, Luna elää sen uudelleen. Vickroyn (2015, 8) mukaan moni traumatisoitunut muistaa traumansa, vaikka he saattavatkin vältellä niitä muistoja, jotka palauttavat heidät tilanteeseen ja heidän defenssinsa saattavat saada heidät rakentamaan elämänsä siten, että he välttyvät tällaisilta triggereiltä. Lunan suorasta dialogista onkin havaittavissa, että hänen traumansa piiloutui vuosia hänen lintufobiansa alle: “Tiedätkö miltä tuntuu samaan aikaan tietää jotain ja olla tietämättä? Minähän en vuosiin myöntänyt mitään lapsuudestani. Pelkäsin vaan lintuja ja höyheniä ja avaria paikkoja ja melkein kaikkea, myöntämättä miksi.” (Kuisma 2016, 199.)

Vaikka Lunan kerronnasta eritellään useimmiten kursiiivilla erilaiset traumaa ilmentävät äänet, noston keskeiseksi myös Lunan sisäisen lapsen. Luna taantuu lapseksi useampaan otteeseen, kun hänen traumansa triggeröityy ulkoisista ärsykkeistä. Paikoitellen romaani fokalisoituukin taantuneen, lapsenomaisen Lunan kautta, eikä suurimman osan ajasta tietoisena aikuisen Lunan. Pidän “lapsi-Lunan” kautta fokalisointia teoksen trauman kuvauksen kannalta relevanttina kerronnallisena ratkaisuna, sillä juuri lapseksi taantuminen paljastaa Lunan trauman syvimmän olemuksen ja hänen sisäiset turvattomuuden kokemuksensa.

Kerronnassa lapsi-Luna tuodaan suoraan esille: “Lapsenääni kysyy: – Kuinka? Ei pienet aina kerro kaikkea.” (Kuisma 2016, 23.) Lapsenäni on usein Lunalle itselleen ikään kuin ulkopuolinen: “Kuulen lapsen äänen: – Ei seksilehtiä.” (Kuisma 2016, 27.) Lapsi Lunassa on ristiriitainen ääni, sillä toisaalta romaanin temaattisella tasolla Luna tunnistaa lapsipersonaan osaksi itseään ja traumaansa, mutta kerronnassa Lunan sisäinen lapsi tuodaan usein erillisenä elementtinä ja sen puhetta kuvataan kuin se olisi Lunasta irrallinen. Tämä kerronnallinen ratkaisu korostaa Lunan mielen pirstaloituneisuutta ja toisaalta tuo myös ilmi traumaan kuuluvan taantumuksen. Tarinan temaattisella puolella Luna lopulta oppii lopulta

tunnistamaan sisäisen lapsensa ja ne tilanteet, joissa hän taantuu ja saattaa kieltäytyä liian riskialttiista tilanteista lapsipuolen aktivoitumisen pelossa (ks. Kuisma 2016, 405). Dissosiaatiokohtauksen jälkeen Luna kuitenkin usein muistaa olevansa aikuinen: “Olen aikuinen ja sängyn alla ja takertunut Milan käsivarsiin niin, että niihin jää varmaan mustelmat.” (Kuisma 2016, 398.)

Lapsi-Lunan aktivoituessa kerronta fokalisoituu tämän kautta: “Kaunis, vaalea nainen tulee yöpaidassa ovelle. Hän kyllä näyttääkin Milalta. *Mila nukkuu minun vieressä, hölmö.*” (Kuisma 2016, 263.) Kaikki Lunan havainnot suodattuvat lapsitietoisuuden kautta, jolloin hän ei prosessoisi siskonsa aikuisuutta sen paremmin kuin omaansa. Rimmon-Kenan (1991, 94-95) esittää mahdollisiksi tilanteet, joissa kertoja on aikuinen henkilöhahmo, mutta fokalisoija tämä henkilöhahmo lapsena. Lunan taantumisen aikana ei kuitenkaan siirrytä kerronnassa ajallisesti lapsuuteen, vaan fokalisoija on Lunan sisäistetty lapsitietoisuus. Mila on hänelle yhtä lailla lapsi ja hän referoi todelliseen Milaan “aikuis-Milana”. Lapsitietoisuus ei rekisteröi todellista Lunaa vaan irrottaa Lunan itsestään: “Sen yhden tädin nimi on Luna enkä näe häntä täällä, nauran.” (Kuisma 2016, 263.) Vastaavasti Luna saattaa aikuistietoisuudessaan kommentoida lapsi-itseään:

Sillä vaikka olisin antanut itselleni muun anteeksi, voisin yhä tappaa Iiriksen sen takia, että se vei aikuisen naisen alastoman vartalon lasten lähelle. Voisinkin tappaa sen typerän kakaran. Vedän paksut henkselit äskeisen päälle ja hengitän syvään silmät kiinni, ettei mikään kostaudu minulle painajaisina.

(Kuisma 2016, 301.)

Luna ulkoistaa itsensä lähes täysin, sillä “alastoman naisen vartalolla” hän viittaa omaansa. Kerronnasta on luettavissa muitakin dissosiaatioon viittaavia piirteitä (“henkselien vetäminen”, kursiiivin käyttö), joista voi päätellä Lunan olevan irrallaan itsestään.

Viidennessä vuodenaajassa Lunan traumatisoitunut mieli esitetään säpälöityneenä, mikä näkyy erilaisina tajunnassa esiintyvänä ääninä ja takaumina. Luna esitetään itsestään vieraantuneena, mutta silti osittain tietoisena omista kokemuksistaan. Hänen traumakäyttäytymisensä korostuu etenkin tilanteissa, joissa traumasta muistuttavat triggerit laukaisevat oireet.

4 TRAUMAN REPRESENTOINTI

4.1. Lintufobia

– En pelännyt lintuja aina, sanon nopeasti, – mutta en enää muista aikaa ennen sitä. Eräänä päivänä sen Hitchcockin elokuvan jälkeen katsoin Pikku kakkosta ja siinä oli jokin piirretty lintu ja minulle tuli inhottava olo, otti vatsasta ja käsistä kihelmöi. Olen varma, että se oli ensimmäinen kerta, mutta miten voin enää olla varma mistään. Kuitenkin, tuntui hirveältä enkä tiennyt mitä se oli, mutta se paheni vuosi vuodelta, lintu linnulta.

(Kuisma 2016, 403.)

Nostan Lunan voimakkaan lintufobian keskeiseksi teoksen trauman representoinnin kannalta, sillä fobia kuvastaa traumatisoituneen mielen defensiivisyyttä sekä toimii keskeisenä elementtinä Lunan vaiheittaisessa parantumisessa.

Luna pelkää lintuja niin paljon, että jo pelkkä sana “lintu” saattaa triggeröidä hänen traumansa. Usein hänen kerronnassaan ulkoistetaan linnut käyttämällä niistä pronominia “se”: “Pystyn sulkemaan korvani *niiltä*, kun sisko lupaa vahtia vaikka koko yön, että huoneeseen ei lennä yhtään *sellaista*.” (Kuisma 2016, 15). Lunan käyttäytyminen lintujen suhteen on defensiivistä - hän välttelee niiden kohtaamista ja pelkää tilanteita, joissa lintuja voisi tulla vastaan. Defensiivisyys näkyy myös Lunan tavassa vältellä jopa sanaa itsessään. Hänen terapeuttinsa selittää lintufobian koetun trauman kautta: “Ja koska sinun dissosiaatiohäiriösi koostuu pääosin lapsena syntyneistä defenssimekanismeista, fobia on sitä myös. Eräänlainen suojelija tai portinvartija, koska tunne sen takana on ollut lapselle mahdoton käsitellä.” (Kuisma 2016, 403.) Joissain tapauksissa muistoihin ei pääse käsiksi, mutta monesti muistot ovat tungettelevia (Vickroy 2015, 8). Lunan tapauksessa koettu seksuaalinen trauma on ollut niin vahingoittava, että fobia on syntynyt ikään kuin suojaamaan Lunaa traumalta.

Lunan lintufobian synty kytkeytyy lapsuuden kokemuksiin. Lunalla oli lapsena Luna-niminen marsu, joka piti lintumaisia ääniä. Marsulemmikki oli Lunalle äärimmäisen tärkeä traumaattisten kokemusten keskellä, ja hän kiinnitti koko olemuksensa lemmikkiin. Lemmikki oli traumatisoituneelle lapselle niin tärkeä, että Luna päätyi myöhemmin nimeämään itsensä sen mukaan. Lunan tietoisuudesta marsulemmikki on kuitenkin kadonnut täysin ja lopulta hänen siskonsa joutuu kertomaan hänelle siitä. Milan mukaan Luna on aina pitänyt pahimmassa paniikissa uikuttavia ääniä (Kuisma 2016, 401). Koska muisto marsulemmikistä on kadonnut eläimen mentyä, Lunalle jäi käteen vain lintumaiset äänet,

joiden pohjalta Lunan fobia alkoi muodostua. Lunan terapeutin sanoin fobia on toiminut paitsi taakkana, myös voimavarana, sillä jokin Lunassa on pitänyt trauman lähdeä niin turvallisena, että hän vaihtoi nimeään Lunaksi (Kuisma 2016, 402).

Vickroyn mukaan traumafiktiossa voidaan osoittaa, kuinka hahmojen kognitio, tunteet ja käyttäytyminen ovat haavoittumisen muovaamat. Tunnistamattomat muistot paljastuvat kerronnassa. (Vickroy 2015, 20.) Lunan muisto fobiansa alkulähteestä ja sen synnystä pysyy pitkään pinnan alla, mutta se ohjaa silti hänen käyttäytymistään ja vaikuttaa voimakkaasti hänen toimintaansa. Hänen terapeuttinsa kutsuu hänen fobiaansa “eriytyneeksi osaksi ja dissosiativiseksi palaseksi” Lunaa (Kuisma 2016, 445). Hiljalleen, traumansa hyväksyessään ja sitä käsitellessään Luna alkaa kuitenkin oivaltaa lintufobiansa toimintamekanismia ja poisoppia voimakkaasta pelostaan. Hänen unensa heijastelevat tapahtuvaa ymmärrystä:

Häkissä ei olekaan lintu, vaan marsu, joka uikuttaa: – En minä ole paha.

Sysään linnun syrjään. Sen takaa aukeaa luola, joka on täynnä lonkeroita, jotka tunkeutuvat suuhuni ja takapuoleeni ja pimppiini ja sattuu ja isäpuolen silmät ja kasvot ja tahdon kuolla, mutta lintu on kasvanut suuremmaksi kuin komero. Se tarttuu minuun koukkukynsillään ja kantaa pois. Levittää kauhistuttavan kauniit siipensä ja sulkee luolansuun.

(Kuisma 2016, 444.)

Unissa yhdellä elementillä voi olla monia psyykkisiä lähteitä (Vickroy 2002, 116), ja Lunan unien symbolit avaavat sekä hänen traumansa muodostumista että esiintymistä hänen elämässään. Luola toimii metaforana Lunan kokemalle traumalle. Lintu, joka on aina edustanut Lunalle pelkoa, kantaakin lopulta Lunan pois traumoja unessa edustavasta luolasta. Jokin, jota Luna on aina niin voimakkaasti pelännyt, toimiikin oikeastaan hänen suojelejanaan. Linnun kuvaus on ristiriitainen (“kauhistuttavan kauniit siipensä”), mikä kuvastaa sekä Lunan pelkoa että ymmärrystä linnun hahmosta hänen elämässään.

4.2. Läheiset ja trauma

Lunan ensimmäisen persoonan kertoja jättää muut henkilöhahmot kokonaan fokalisoinnin ulkopuolelle, joten kaikki heistä saatava informaatio on epäluotettavan kertojan varassa. Keskeisimmiksi henkilöiksi Lunan elämässä noston hänen siskonsa Milan sekä tämän vaimon Inkan, joiden luona Luna asuu ja toipuu kokemuksistaan. Lunan kannalta tärkeään rooliin nousee myös Roni, Milan ja Inkan toisen lapsen biologinen isä, joka on mukana naisten

perhekuviassa. Ronin ja Lunan välille muodostuva romanttinen suhde poikkeaa muista Lunan ihmissuhteista paitsi romanttisen ja seksuaalisen luonteensa vuoksi, myös siinä, että Ronilla ei ole ennakkoluuloja Lunaa kohtaan. Sivuan tässä alaluvussa myös Lunan lapsuudenperheen reaktiota hänen varhaiseen traumaansa.

On mahdollista, että äärimmäiset olosuhteet heikentävät traumatisoituneen henkilön kykyä toimia eettisesti, kuten ottaa vastuuta muista tai itsestään tai kohdella muita reilusti (Vickroy 2015, 27, Root 1992, 247 mukaan). Traumatisoituneelta ei aina voida olettaa samanlaista käyttäytymistä kuin ihmisiltä, jotka eivät ole kokeneet traumaa, mikä näkyy myös Lunan hahmossa. Traumaattinen kokemus muuttaa käsitystä luotettavasta persoonallisuudesta. (Vickroy 2015, 27.) Erityisesti Milan puoliso Inka tuntuu pitävän traumansa vuoksi epävakaa ja epäluotettavasti käyttäytyvää Lunaa uhkana lapsilleen. Inka ei alun alkaenkaan tahtonut Lunaa asumaan luokseen, ja Inkan kärsivällisyys on voimakkaasti koetoksella etenkin Lunan traumakohtauksien aikana: “Häpeäisit. Mä tulin hetki sitten työhuoneelta hakemaan kahvia, ja sä olit jumalauta kontillasi nurkassa. En tiedä mitä vittua, mutta mä kannoin Violan välittömästi turvaan.” (Kuisma 2016, 125.) Tällainen reagoititapa toiseuttaa traumatisoitunutta: hänen toimintansa nähdään virheellisenä ja vääränä.

Anna Ovaska on pohtinut teoksessaan *Fictions of Madness* (2020) fiktiivisiä “hulluuden” representaatioita ja sitä, kuinka fiktiossa voidaan lähestyä tällaisia epätavallisia ja epämukavia kokemuksia ilman niiden patologisointia ja stigmatisointia (Ovaska 2020, 3). Stigmalla on suuri merkitys mielenterveysaiheita tarkasteltaessa. *Viidennessä vuodenaikassa* ympäristön reaktiot Lunan traumakäyttäytymiseen heijastelevat yhteiskunnan reaktioita kaikkeen normista poikkeavaan. Romaani ei silti stigmatisoi Lunaa. Fokalisointi Lunan kautta esittää traumatisoituneen autenttisen kokemuksen maailmasta, jossa normi on jokin muu. Ympäristön reaktiot ja Lunan omat kielteiset ajatukset itsestään ovat ristiriidassa romaanin implisiittisen tekijän kanssa.

Toiseuttaminen näkyy myös kielen tasolla. Inka referoi Lunaan useampaan otteeseen heidän perheensä “kolmantena lapsena”. Traumatisoitunut henkilö asetetaan lapsen tasolle ja hänen toimijuuttaan kyseenalaistetaan. Suurinta osaa Inkan kyseenalaistavista ja arvottavista puheenvuoroista ei ole tarkoitettu suoraan Lunalle, mutta Luna silti kuulee ne: “Hei, se kyyristeli tuolla tärisemässä. Myönnä nyt, että se on outoa.” (Kuisma 2016, 126.) Inka ei suoranaisesti vihaa Lunaa, mutta hänen suhtautumisensa Lunaan on arvottava. Ovaskan mukaan “hulluusfiktio” (fictions of madness) johdattaa pohtimaan eettisiä, poliittisia ja esteettisiä kysymyksiä sosiokulttuurisista näkemyksistämme normaaliudesta ja epänormaaliudesta sekä niiden fiktiivisistä representaatioista (Ovaska 2020, 13).

Lunan suhde siskoonsa Milaan on luonteeltaan kompleksinen. Luna on tiukasti sidoksissa siskoonsa ja tämän huolenpitoon. Akuutisti apua tarvitseva Luna ei pärjäisi arjessaan täysin ilman siskonsa apua. Mila on aina ollut Lunalle kaikkein rakkain henkilö, jota hän pitää turvallisena. Milan oma käyttäytyminen nostaa esiin traumatisoituneen läheisen ristiriitaisen kokemuksen: toisaalta hän rakastaa ja pitää huolta, toisaalta hän on kuormittunut toisen alituisesta kärsimyksestä. Milan kohdalla huoli ja lempeys vaihtuvat usein silkkään katkeruuteen ja väsymykseen, ja hän tuntuu paikoitellen olettavan, että Luna voisi itse tilanteelleen enemmän: “Anna olla hei, Luna. Sinun on oltava aikuinen nyt, täällä on ihan oikeitakin lapsia, joilla on paha olla.” (Kuisma 2016, 113.)

Mila korostaa voimakkaasti omaa paha oloaan suhteessa Lunaan. Monesti Milan asennoituminen siskonsa traumaan on vähättelevä. Hänen käyttäytymisensä antaa olettaa, että traumatisoitunut elää ikään kuin välitilassa, josta tulisi päästä eteenpäin. Täydellisen toipumisen oletus osoittaa, kuinka trauma ja laajemmin mielenterveyden ongelmat nähdään väliaikaisena tilana, josta tulisi päästä eteenpäin.

Luna on lapsuudessaan kerran yrittänyt kertoa traumastaan äidilleen. Lunan äidin reaktio on voimakkaasti kieltävä ja syyllistää lasta: “Oles hiljaa tällaisten höpöjuttujen kanssa sitten. Se on minun mieheni. Älä leiki lapsellisempaa kuin olet. Minun kanssa se nussii, kyllä sinä olet kuullut.” (Kuisma 2016, 352). Tämän jälkeen Luna ei uskalla enää avata kokemuksiaan äidille. Äidin rooli Lunan elämässä on ristiriitainen ja tukahduttava, hän ei kykene olemaan lapselleen turvallinen aikuinen vaan jää vellomaan omissa kokemuksissaan ja tunteissaan. Lunaan jäänyt turvattomuus poissaolevasta äidistä näkyy myös hänen suhteessaan Milaan: “Siskon silmissä käy pimeys, äiti.” (Kuisma 2016, 32.) Hän pelkää Milassa niitä piirteitä, jotka muistuttavat häntä äidistä. Lunan kompleksinen suhde lapsuudenperheeseensä osoittaa, kuinka trauma vaikuttaa aina koko perheeseen niin kollektiivisesti kuin yksilötasollakin.

Viidennen vuodenajan kuvaus trauman mutkistamista perhekuvioista asettuu tyypilliseen trauman kuvaamisen kaanoniin. Vickroy tutkii teoksessaan *Trauma and survival in contemporary fiction* (2002) muun muassa Dorothy Allisonin romaania *Bastard out of Carolina* (1992), jossa traumatisoitunut lapsi Bone ei kerro kokemuksistaan ylläpitääkseen mielikuvaa onnellisesta perheestä. Hänen mukaansa Bonen taipumus pitää perhesalaisuudet osoittaa, miksi lapset eivät useimmiten kerro kokemastaan väkivallasta. (Vickroy 2002, 149.) Sama on havaittavissa myös Lunan toiminnasta lapsena: hänen on parempi sietää kipua suojallakseen perhettään. Isäpuoli manipuloi häntä suostumaan kaikkeen, mitä hän tekee,

ettei hän tekisi samaa Milalle. Perheen suojelemisen motiivi saa Lunan kestävänsä pahintakin väkivaltaa.

Vaikka *Viides vuodenaika* nostaa pinnalle traumatisoituneen haavoittuvuuden maailmassa, joka ei jaa hänen kokemuksiaan, romaani näyttää vastapainoksi myös valoisan puolen. Roni, joka ei kuulu Lunan ydinperheeseen ja on uusi ihminen hänen elämässään, suhtautuu Lunan traumoihin lempeydellä. Hän ei kavahda Lunan traumakäyttäytymisen tai kehon arprien edessä.

- Olen pahoillani, että sinun piti saada näin selville kuinka kuvottava olen, sanon.
- Etkä ole, sä olet ihana, Roni sanoo ja sivelee sormellaan kaulani arpea.

(Kuisma 2016, 386.)

Viidennen vuodenajan kuvaus läheisten reaktioista osoittaa, kuinka trauma on yhä yhteiskunnallisesti vaikeasti lähestyttävä aihe, johon liitetään monenlaisia miellelyhtymiä ja joka on edelleen stigmatsoitu ja haastava. *Viides vuodenaika* tuo erityisesti ilmi trauman vaikutuksen perheen sisäisessä dynamiikassa. Lunan läheisten reaktiot peilaavat niitä yhteiskunnallisesti haavoittavia oletuksia, joita traumatisoitu kohtaa arjessaan. Vastavoimaksi nostetaan myös mahdollisuus autenttiseen onneen ja rakkauteen.

4.3. Lunan henkilöahmo trauman representoijana

Tässä alaluvussa käsittelen Lunan henkilöahmoa trauman representoijana. Lunan henkilöahmon kautta traumatisoituneen mielen toiminta kuvataan kaunistelematta sellaisenaan - epäjohtonmukaisuuksineen ja aukkoineen. Ovaskan (2020, 13) mukaan hänen tutkimansa teokset "hulluudesta" sekä hyödyntävät että haastavat kulttuurillisiä ja tieteellisiä käsityksiä siitä, mikä on tervettä. Ne uudelleenmuokkaavat normaaliuden käsitettä ja haastavat käsitystä siitä, miten mieli ja tietoisuus mielletään. Vastaavasti *Viides vuodenaika* haastaa traumakuvauksellaan pohtimaan sitä, miten kulttuurillisesti miellämme trauman.

Trauma on aiheena sensitiivinen, ja kaikki mielenterveyttä käsittelevä tai sivuava kirjallisuus myös muokkaa kulttuurillista käsitystä erilaisista mielenterveyden häiriöistä. Fiktio voi muokata sitä, miten käsitämme "epätavalliset kokemukset" ja miten rajapinta "normaalin" ja "epänormaalin" välillä nähdään (Ovaska 2020, 16). Jytilän (2022, 188)

mukaan “jos kirjallisuudessa on kyse erilaisten kokemusten kuvittelusta, ei ole yhdentekevää, millaisiksi traumaattiset kokemukset ymmärretään.”

Lunan henkilöahmo on moraalisesti ristiriitainen ja syvästi traumansa muokkaama. Lunan näkemys itsestään on paljolti hänen isäpuolensa tekojen ja sanojen määrittämä. Isäpuoli muistutti häntä aina siitä, että hän on likainen ja pilaantunut. Takauman aikana hän kertoo Milalle: “Sinä olit kaunis ja erityinen tyttö, mutta minä olin kellarityttö.” (Kuisma 2016, 77.) Luna näkee itsensä myös suhteessa siskoonsa. Lunan isäpuolen biologisena lapsena Mila ei joutunut hyväksikäytön uhriksi, mikä korostaa Lunalle hänen omaa asemaansa “likaisena”. Jytilän mukaan “seksuaaliseen väkivaltaan liittyvänä tunteena häpeä on trauman tuottamisen ja ylläpitämisen keskeinen elementti” (Jytilä 2022, 99).

Häpeä omista kokemuksista ja omasta ruumiista leimaa Lunan koko olemusta. Suhde Roniin määrittäytyy aluksi myös häpeän ja toiseuden kautta: “Voisikohan... Voisiko joku sellainen kuin Roni, voisiko joku sellainen... pitää minusta?” (Kuisma 2016, 283.) Sanavalinnat paljastavat Lunan toiseuden kokemuksen. Lunan käsitys itsestään on muovautunut sekä itse trauman että ulkopuolisten reaktioiden kautta. Muiden häneen kohdistamat oletukset ja negatiiviset asenteet vahvistavat hänen käsitystään siitä, että hänessä on jotakin vikaa.

Toisaalta Luna kuvataan myös aktiivisena toimijana, joka pyrkii hitaasti kohtaamaan traumaansa ja itseään. Lopulta hän päätyy jopa kohtaamaan kuolemaa tekevän isäpuolensa suoraan. Vaikka isäpuolen kohtaaminen on Lunalle jo itsessään traumaattista ja saa hänet dissosioimaan voimakkaasti, tämän kohtaamisen jälkeen Luna pystyy aloittamaan irtipäästämisen prosessin. Judith Hermanin mukaan traumaattiset muistot tallentuvat muistiin tunnejälkinä ja kuvina. Koska muistot eivät tallennu tavanomaiseen tapaan, Herman pitää niiden kohtaamista toipumisprosessin käynnistäjänä. (Herman 1992, 37-38.)

Lunan henkilöahmo sekä ylläpitää että rakentaa tyypillistä kuvaa traumasta. Hänen hahmonsä näyttäytyy haavoittuvana ja mieleltään säpälöityneenä. Trauma määrittää vahvasti hänen käsitystään itsestään ja toimijuudestaan. Lunan hahmo ei juuri haasta traumafiktion konventionaalisia kerronnan keinoja¹, vaan hänen hahmonsä esitetään pitkälti itsestään ja tuntemuksistaan vieraantuneena. Trauma kuvastuu sekä hänen toimissaan että ajatuksissaan. Koska tarinasta nousee esille myös parantumisen mahdollisuus, Lunan hahmo toimii myös parantumisen representoijana. Ovaska toteaa, että ollessamme tekemisissä sellaisten

¹ Jytilä kuvaa aineistostaan saamia tuloksia: “Aineistoni tekstit hyödyntävät jossain määrin konventionaalisia traumafiktion kertomisen keinoja. (--) Minämuotoisuudesta huolimatta useissa romaaneissa näkyy kokemusten ulkokohtaisuus ja vieraantuneisuus omista tunteista, joita tarkastellaan ikään kuin sivustakatsojana..” (Jytilä 2022, 190.)

fiktiivisten mielten kanssa, jotka poikkeavat omistamme, voimme muuttaa henkilökohtaisia ja kulttuurin määrittämiä käsityksiämme mielestä ja ymmärryksestämme mielenterveyden häiriöistä (Ovaska 2020, 43). *Viides vuodenaika* nostaa esiin traumatisoituneen tukahdetun äänen ja nostaa Lunan kokemukset tarinan keskiöön.

4.4. Parantumisen mahdollisuus

– Viimeöinen uneni sai minut hyväksymään vihdoinkin, että isäpuoli on kuollut ja pysyy kuolleenä. Olen kuitenkin pelännyt eniten sitä, mitä on tapahtunut jo, ja vaikka se eläisi minun sisälläni, se on silti menneisyyttä. Olen päässyt pois sieltä. Kun kävin taannoin lapsuudenkodissa, tunsin päässeeni vihdoinkin ulos kellarista, olevani vapaa. Tuskin tämä silti helppoa tulee olemaan, huokaan.

(Kuisma 2016, 446.)

Vickroyn (2015) mukaan traumatekstien hahmot saavuttavat jonkinasteista paranemista, mutta eivät täydellistä eheyttä. Traumaterapiatkaan eivät pyri samaan, sillä oman tarinansa kertominen vaatii turvallista etäisyyttä intensiivisistä tunteista tai oppimista käsittelemään näitä tunteita niiden eliminoimisen sijaan. (Vickroy 2015, 5.) Traumafiktio reflektoi realistisempaa tavoitetta tasapainoisemmasta yksilöydestä (*more balanced sense of being an individual*) siitä huolimatta, että joutuu selviytymään kivun kanssa (Vickroy 2015, 5, Janoff-Bulman 1992, 93–95 mukaan).

En tulkitse *Viidettä vuodenaikaa* pelkästään parantumiskertomuksena, vaikka pidän parantumisen mahdollisuutta tärkeänä trauman representoinnin kannalta. Traumafiktiossa kuvataan arkoja ja kipeitä aiheita, joiden ympärillä on usein valtava stigma. Ei ole yhdentekevää, kuvataanko trauma kirjallisuudessa parantumattomana tilana. Toivon mahdollisuus synnyttää avoimemman mielikuvan siitä, mitä traumatisoituneena eläminen on: sitä ei nähdä pelkkänä mielen säpälöitymisenä ja persoonan hajoamisena, vaan se mielletään myös muuttuvaksi tilaksi.

Viidennessä vuodenaikassa Lunan oma asenne nousee keskeiseksi paranemisen kannalta: Luna itse oppii terapiassa ja arjessaan ymmärtämään itseään ja kohtaamaan traumaansa. Toisaalta tärkeää on myös Lunan lähipiirin kasvava tuki ja terapia. Ronin hellyys Lunan kokemuksia kohtaan vahvistaa Lunan käsitystä siitä, ettei hän ole viallinen traumojensa vuoksi. Traumasta paraneminen esitetään prosessina, johon yksilö sitoutuu. Ammattiavun ja läheisten tuen avulla trauman kanssa on mahdollista oppia elämään.

Lunan parantuminen tapahtuu vaiheittain. Nostan trauman kohtaamisen Lunan parantumisen kannalta keskeiseksi elementiksi. Luna joutuu kohtaamaan traumaansa myös terapiassa, mutta silti kenties tärkein trauman hyväksymisen ja käsittelyn vaihe on isäpuolen kohtaaminen ennen tämän kuolemaa. Vaikka isäpuolen kohtaaminen on Lunalle pelottavaa ja vahvistaa hänen traumaoireitaan hetkeksi, sen jälkeen hän pystyy etenemään traumansa käsittelyssä. Hän menee jopa käymään lapsuudenkodissaan ja pääsee sitä kautta päästämään irti: “Vanhus yrittää tarttua minua olkapäästä, mutta ravistelen hänet irti, ravistelen koko lapsuuteni itsestäni irti ja panen juoksuksi.” (Kuisma 2016, 440). Irtipäästö esitetään eräänlaisena edellytyksenä paranemiselle. Traumakirjallisuuden tutkimuksessa identiteetin uudelleenrakentamista pidetään yhtenä parantumisen kulmakivistä. Trauma rikkoo käsityksen koherentista minuudesta, jolloin itsensä uudelleen rakentaminen on välttämätöntä parantumiselle (Melanen 2018, 48).

Laurie Vickroy on käsitellyt teoksessaan *Trauma and survival in contemporary fiction* (2002) erilaisia lapsena traumatisoituneita henkilöitä. Luvussa *Healing and the Provisional self* hän käsittelee traumatisoituneita lapsia, joille syntyy kehittyneempi ja aikuisempi tietoisuus ja joilla on taitavammat selviytymistaidot (Vickroy 2002, 114). Vickroy nostaa tutkimissaan teoksissa parantumisen kannalta keskeiseksi korostuneen rakkauden itseensä: henkilöitä oppivat rakastamaan uniikkeja piirteitä itsessään, vaikka heidän omat tarpeensa häiritsevät luottamuksen kehittymistä muihin ihmisiin. Vickroy käyttää termiä “rakentava narsismi” (*constructive narcissism*) tällaisten hahmojen yhteydessä. (Vickroy 2002, 114-155.) Vaikka Luna paranee, en tulkitse hänelle muodostuvan tällaista rakentavaa narsismia suojakseen. Luna toki on tottunut pärjäämään yksin ja kokee luottamusongelmia niin ammattilaisten kuin läheistensäkin suhteen, mutta hänen parantumisen ydin on asioiden vaiheittainen kohtaaminen ja sen ymmärtäminen, että trauma kuuluu hänen elämäänsä.

Parantumisen mahdollisuus on tarinallisena ratkaisuna eräänlainen vastavoima teoksessa kuvatuille rankoille, muovaaville kokemuksille. Se asettaa romaanin trauman kuvauksen lempeämpään valoon ja osoittaa traumasta selviämisen olevan mahdollista.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkin tässä kandidaatintutkielmassani trauman representointia Hanna-Riikka Kuisman romaanissa *Viides vuodenaika*. Tarkastelin romaania traumafiktion ja narratologian kautta. Tavoitteenani oli tutkia, kuinka traumaa romaanissa rakennetaan ja millainen teoksen trauman representaatio on.

Analyysissani kävi ilmi, että trauma rakentui ensimmäisen persoonan fokalisaation kautta. Lunan kautta kerrottu tarina oli lineaarinen, mutta siinä ilmeni traumakerronnalle tyypillisiä aukkoja, epämääräisyyksiä ja epäjohdonmukaisuuksia. Pääasiallisina trauman esittämistapoina toimivat dissosiaatio, aukot, toisto sekä vääristynyt kerronta. Tarkastelin Lunan henkilöahmon rakentumista eri koettujen äänien sekä dissosiaation kautta. Lunan fokalisoinnissa korostui minuuden säpäleisyys ja vieraantuminen omasta itsestä. Lunan lapsipersonan analyysi osoitti, kuinka traumaattiset kokemukset taannuttavat ja aiheuttavat minuuden fragmentoitumista.

Analysoin *Viidennen vuodenaikan* trauman representointia lintufobian, läheisten reaktioiden, Lunan henkilöahmon ja parantumisen mahdollisuuden kautta. Lintufobia osoitti, kuinka traumaattinen kokemus on lapselle niin voimakas, että se voi kadota muistoista pitkäksi aikaa kokonaan. Lunan tapauksessa trauma peitti pitkään hänen voimakas lintufobiansa. Unohtamisen ja muistamisen teemat korostuivat.

Läheisten analyysi toi esiin stigman ja normista poikkeavuuden teemat. Lunan läheisten torjuvat ja toiseuttavat reaktiot heijastelivat yhteiskunnan asenteita normista poikkeavaan käyttäytymiseen ja mielenterveyden oireiluun. Läheisten reaktiot olivat stigmatisoivia ja vahvistivat Lunan käsitystä omasta poikkeavuudestaan ja toiseudestaan. Temaattisena ratkaisuna tämä alleviivasi traumatisoituneiden kokemusta elämästä maailmassa, joka rakentuu muiden ehdoille.

Lunan henkilöahmon analyysissä korostui traumatisoituneen omasta näkökulmasta fokalisoiminen. Luna kuvattiin mieleltään säpälöityneenä ja hänen näkemyksensä itsestään väriytyi pitkälti trauman kautta. Vaikka Lunan hahmon kuvaus mukaili traumafiktiolle vakiintuneita trauman esittämistapoja, Lunan parantumiskertomus osoitti vaiheittaisen paranemisen mahdollisuuden.

Tutkimukseni liittyy osaksi traumafiktion tutkimuksen kenttää. Trauman kuvaaminen erilaisissa populaarikulttuureissa on yleistynyt ja erilaisten mielenterveyden aiheiden ollessa pinnalla tilaa jatkotutkimukselle jää reilusti. Myös Kuisman muita teoksia voisi tutkia

traumafiktiona. Kuisman tuoreimmassa romaanissa *#Syyllinen* (2021) tuodaan pinnalle mielenterveysteemaa muun muassa syömishäiriön kautta. Myös *#Syyllisessä* käsitellään unohtamisen ja muistamisen teemoja.

Trauma aiheena ja ihmismielen kuvaajana on aina ajankohtainen, jolloin aihetta jatkotutkimukselle löytyy. Kirjallisuus voi tuoda trauman lähemmäs lukijaansa. Representaatiolla on valtava merkitys mielenterveysaiheiden normalisoinnissa ja niistä käytävässä keskustelussa. Kirjallisuus voi osaltaan helpottaa stigmatisoituneiden aiheiden esilletuontia sallivassa, ymmärrykseen pyrkivässä valossa.

LÄHTEET

Kohdeteos

Kuisma, H. 2016. *Viides vuodenaika*. Helsinki: Like.

Tutkimusmateriaali

Davis, C. & Meretoja, H. 2020. *The Routledge companion to literature and trauma*. London: Routledge. Saatavilla: <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.2078745?sid=2901272938>

Herman, J. L. 1997. *Trauma and recovery*. New York: Basic Books.

Jytilä, R. 2022. *Traumaattinen muisti nykyproosassa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Jytilä, R. 2020. *Traumatutkimuksen uudet suunnat*. AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti, 17(3), 88–95. Saatavilla: <https://journal.fi/avain/article/view/97526/57562?acceptCookies=1>

Knuuttila, S. 2006. *Kriisistä sanataiteeksi: traumakertomusten estetiikkaa*. AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti, (4), 22–42. Saatavilla: <https://journal.fi/avain/article/view/74672/36231>

Kurtz, J. R. 2018. *Trauma and literature*. Cambridge, United Kingdom ; New York, NY: Cambridge University Press.

Luckhurst, R. 2008. *The trauma question*. London ; Abingdon: Routledge.

Melanen, S. 2018. *"Hän sukelsi kauas pois" - Trauma ja dissosiaatio Sofi Oksasen romaanissa Puhdistus*. Pro gradu. Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19757/urn_nbn_fi_uef-20180779.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mäkelä, M. 2011. *Uskoton mieli ja tekstuaaliset petokset: kirjallisen tajunnankuvauksen konventiot narratologisena haasteena*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66797/978-951-44-8569-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ovaska, A. 2020. *Fictions of madness: Shattering minds and worlds in modernist Finnish literature*. Helsinki: University of Helsinki. Saatavilla:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/310544/FICTIONS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Palmer, A. & Project Muse. 2004. *Fictional Minds*. University of Nebraska Press. Saatavilla: <https://jyu.finna.fi/Record/nelli09.111087027873732?sid=2911818193>

Phelan, J. 2005. *Living to tell about it: A rhetoric and ethics of narration*. Ithaca: Cornell University Press.

Rimmon-Kenan, S. & Viikari, A. 1991. *Kertomuksen poetiikka*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Tieteen termipankki. 2023. Kirjallisuudentutkimus: maaginen realismi. Viitattu 8.5.2023. Saatavilla: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:maaginen_realismi.

Vicroy, L. 2015. *Reading Trauma Narratives : The Contemporary Novel and the Psychology of Oppression*. Charlottesville: University of Virginia Press.

Vickroy, L. 2002. *Trauma and survival in contemporary fiction*. Charlottesville: University of Virginia Press.

Whitehead, A. 2004. *Trauma Fiction*. Edinburgh University Press.